

LUDZIE I MIEJSCA

STUDIA EUROPAEA GNESNENSIA 5/2012
ISSN 2082-5951

Łukasz Kaczmarek
(Gniezno)

MIECZ OBOSIECZNY Z OKOLIC BYDGOSZCZY. KRÓTKI PRZYSZYNEK DO BADAŃ NAD UZBROJENIEM W OKRESIE PRZEDRZYMSKIM

Abstract

The aim of the article is to make short contribution to the research on swords from the earlier pre-Roman period from the territories of Poland, based on hitherto unpublished find of a double-edged sword from the environs of Bydgoszcz. The studies in the domain of the said weaponry seem to display substantial similarity and coincidence with the Latenian culture, which originated with the Celts, and testify to their wide contacts not only with regard to weaponry but also in other areas of life with the people inhabiting the Vistula and the Oder river basins.

Key words

double-edged sword, earlier pre-Roman period, warriors, Celts, Barbaricum, contacts, Oksywie culture, Przeworsk culture

W roku 1975 Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie pozyskało, dzięki uprzejmości pani Wiesławy Kaweckiej, żelazny miecz obosieczny, chronologicznie związany z młodszym okresem przedrzymskim (dalej MOPR) na ziemiach polskich. Miecz ten przez długie lata przechowywany był w magazynie podlegającym Działowi Sztuki MPPP w Gnieźnie i jak dotąd nie doczekał się żadnej formy publikacji.

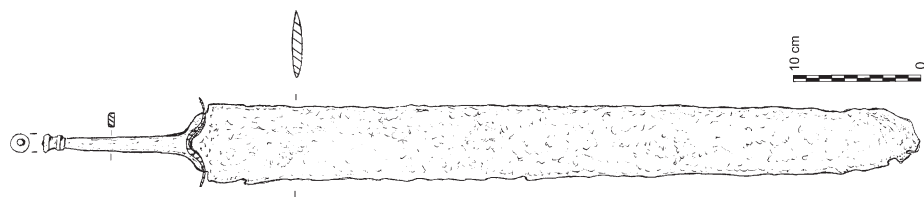
Miejscowość oraz warunki odkrycia miecza nie są znane. Jedyne informacje na ten temat pochodziły od ofiarodawczyni p. Kaweckiej, według której miał on zostać wydobyty z jednego z jezior w okolicach Bydgoszczy.

Omawiany miecz (fot. 1) charakteryzuje się częściowo zachowaną głównią o przekroju poprzecznym płasko-soczewkowatym, która zwęża się w kierunku sztychu. Brak ostrza miecza być może spowodowany jest popularnym w tym okresie (domniemanym) rytuałem niszczenia broni przed złożeniem jej do grobu¹. Niestety w miejscu złamania nie zaobserwowano wyodrębnionej tzw. zagiętki oraz charakterystycznego, lekko łukowatego wygięcia części główni, które to elementy świadczyłyby o celowym zniszczeniu główni miecza. Sztabkowata rękojeść o przekroju prostokątnym zakończona jest głównicą o klepsydrowatym kształcie, nałożoną na specjalnie przygotowaną końcówkę trzpienia, którą następnie zaklepano (fot. 2). Trzpień rękojeści lekko rozszerza się ku dołowi i przyjmuje obrys dzwonowaty w miejscu przejścia w głównię. Jelec w obecnym stanie jest ruchomy i również charakteryzuje się kształtem dzwonowatym. Dodatkowo odznacza się poprzecznie karbowaną powierzchnią zewnętrzną, prawdopodobnie znajdującą się pierwotnie od strony zewnętrznej miecza, co czyniło ją widoczną podczas noszenia go w pochwie.

Według typologii mieczy obosiecznych z MOPR, znanych z terenów ziem polskich, zaproponowanej przez Piotra Łuczkiwicza², analizowany miecz reprezentuje typ II. Cechy morfologiczne, które pozwalają przypisać go do wyżej wskazanego typu odnoszą się do ukształtowania główni. Są to: dzwonowate przejście trzpienia rękojeści w głównię oraz lekko zwężająca się ku sztychowi jej szerokość (fot. 2). Wydzielenie podtypu oraz odmiany według kryteriów odnoszących się do wyżej zaproponowanej typologii nie jest możliwe z powodu braku widocznych cech dystynktywnych charakteryzujących głównię, co wiąże

¹ W. Chmielewski, K. Jażdżewski, J. Kostrzewski, *Pradzieje Polski*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 250.

² P. Łuczkiwicz, *Uzbrojenie ludności ziem polskich w młodszym okresie przedrzymskim*, Lublin 2006.

Ryc. 1. Miecz z młodszego okresu przedrzymskiego z okolic Bydgoszczy (rys. Ł. Kaczmarek)

Fot. 1. Miecz z okolic Bydgoszczy (fot. Ł. Kaczmarek)

Fot. 2. Rękojeść miecza z okolic Bydgoszczy (fot. Ł. Kaczmarek)

się ze złym stanem zachowania jej powierzchni, a także wyżej zasygnalizowanym brakiem sztychu.

Autor wyżej przytoczonej typologii datuje miecze obosieczne typu II na fazę A2 MOPR i wyznacza czas ich użytkowania aż po fazę A3³. Podstawy do tak określonych ram czasowych dały analizy współwystępowania mieczy tego typu z innymi, bardziej czułymi chronologicznie elementami wyposażenia grobów odkrytymi na przebadanych cmentarzyskach. Chronologię omawianego znaleziska określić można głównie na podstawie analizy typologicznej, zaproponowanej według kryteriów przyjętych przez Łuczkiwicza dla mieczy obosiecznych oraz analogicznych odkryć występujących w zespołach o lepszych podstawach datowania, z terenów Pomorza, Wielkopolski, Śląska oraz Mazowsza.

Z ziem polskich znanych jest jak dotąd 14 mieczy typu II oraz kilkanaście egzemplarzy reprezentujących różne podtypy i odmiany⁴. Najbliższa analogia dla miecza znalezionego w okolicy Bydgoszczy pochodzi również z Kujaw. Miecz typu II wydobyty został z Noteci w Inowrocławiu Mątwach; podobnie jak okaz z okolic Bydgoszczy, prawdopodobnie został zdeponowany w warunkach wodnych. Cechą szczególną miecza odkrytego w Inowrocławiu jest znak płaterski znajdujący się na górnej części jego głowni. Potwierdza on niewątpliwie jego celtyckie pochodzenie⁵. Być może oba miecze należałoby łączyć z pobytem grup Celtów na Kujawach lub też z silnymi oddziaływaniami lateńskimi płynącymi z południa w kierunku Morza Bałtyckiego za sprawą funkcjonowania szlaku bursztynowego w fazie A2⁶. Pomimo braku kontekstu odkrycia miecza z Inowrocławia autor wyżej zaproponowanej typologii datuje owo znalezisko na fazy A1–A2⁷. Chronologicznie więc odpowiadałoby okresowi funkcjonowania wyżej wspomnianego kierunku napływu elementów celtyckich podobnie jak miecz z okolic Bydgoszczy.

Miecze typu II najliczniej wystąpiły na terenie Pomorza. Z jego zachodniej części znamy cztery okazy, pochodzące z takich miejscowości, jak: Jatki (pow.

---

³ Ibidem, s. 31.

⁴ Ibidem, mapa 3.

⁵ Z. Woźniak, *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 161; P. Łuczkiwicz, op. cit., s. 174, katalog, tam dalsza literatura.

⁶ T. Dąbrowska, *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia — zasięg — powiązania*, Warszawa 1988, s. 228.

⁷ P. Łuczkiwicz, op. cit., s. 174.

kamiński), Bonin stan. 3 (pow. stargardzki), Miechęcino (pow. kołobrzeski) i Buczek (pow. białogardzki). Z Pomorza Środkowego pochodzą trzy egzemplarze odkryte w Drzeżewie (pow. słupski), oraz w Kopaniewie i Tczewie (pow. łęborski). Wszystkie te okazy łączone są z kulturą oksywską⁸, która w przedmiotowym czasie rozwijała się na terenie Pomorza.

Analogiczny miecz znaleziono również na terenie Wielkopolski w miejscowości Siekierki Wielkie (pow. poznański).

Z Mazowsza pochodzą dwa okazy określone jako typ II, a mianowicie są to: miecz z Luszyňa (pow. gostyniński) oraz Kleszewa (pow. pułtuski)⁹.

Również z obszarów niekwestionowanego osadnictwa celtyckiego na południu Polski¹⁰, głównie z terenów Śląska, pochodzą trzy miecze typu II, które odkryto w miejscowościach: Żukowice stan. 14 (pow. głogowski), Czelaź Wielka (pow. górowski) oraz Głownin (pow. strzełiński)¹¹.

Występowanie mieczy typu II odnotowane zostało zatem na terenie całej Polski, choć, jak wspomniałem, pewne ich skupisko zdaje się koncentrować głównie na Pomorzu¹².

Badania nad problematyką związaną z militariami MOPR prowadzone są głównie na podstawie znalezisk grobowych, w których elementy uzbrojenia funkcjonowały jako dary w nich zdeponowane, dość często w różnych kombinacjach wespół z innymi militariami. Dość powszechny jest pogląd, iż zwyczaj wyposażania zmarłych w broń, wśród niełateńskich społeczności zamieszkujących północno-wschodnie tereny Barbaricum pochodził właśnie od Celtów¹³. W związku z tym zwyczaj bogatego wyposażania grobów w przedmioty metalowe oraz broń odzwierciedla wpływy kulturowe z południa Europy, związane z silnie rozwijającą się w tym czasie kulturą lateńską. Dość ciekawe jest również spostrzeżenie, iż miecze obosieczne występują masowo także na terenach celtyckich¹⁴.

Analiza współwystępowania w wyposażeniach grobowych mieczy z innymi elementami uzbrojenia, takimi jak: groty włócznie, tarcze (umba) oraz ostrogi,

⁸ Ibidem, katalog, tam dalsza literatura.

⁹ Ibidem.

¹⁰ T. Dąbrowska, op. cit., s. 129n.

¹¹ P. Łuczkiwicz, op. cit., katalog, tam dalsza literatura.

¹² Ibidem, s. 31, mapa 3.

¹³ T. Dąbrowska, op. cit., s. 141.

¹⁴ Z. Woźniak, op. cit., s. 159, 160.

pozwala podjąć studia na temat grup wojowników i ich struktur. Pewne błędy w tym zakresie mogą wynikać z nieprawidłowego podejścia badaczy do kwestii procesów związanych z charakterem zdeponowanych przedmiotów. Występowanie mieczy omawianego rodzaju nawiązuje do celtyckiego modelu uzbrojenia wojownika, w którego skład wchodziły oprócz długiego obosiecznego miecza również włócznia lub oszczep oraz tarcza z metalowymi okuciami, a który jest spotykany zwłaszcza na wschodnich rubieżach Barbaricum¹⁵. Po analizie krawędzi głowni miecza z okolic Bydgoszczy, silnie zniszczonych przez wręby korozyjne, a także wobec braku jakichkolwiek śladów ostrzenia tej broni można przyjąć tezę, iż miecz z okolic Bydgoszczy najprawdopodobniej nie był używany podczas walki i być może pełnił funkcję egalitarną. Tezę tę wydaje się potwierdzać analiza występowania mieczy w dobrze wyposażonych pochówkach oraz zestawienia porównawcze znalezisk. Zdają się one sugerować, iż miecze obosieczne mogły być używane przez ludzi o różnym statusie społecznym¹⁶.

Nieznane miejsce odkrycia miecza z okolic Bydgoszczy oraz brak jakiegokolwiek kontekstu znaleziska, nie pozwala rozpatrywać go w ramach kultur archeologicznych doby MOPR na ziemiach polskich. W odniesieniu do wyników badań nad strukturami wojowników należałoby odwołać się do obrazu owych struktur w grupach związanych z kulturą przeworską oraz kulturą oksywską. W pierwszej z nich, w fazach A1 i A2 największą rolę odgrywali miecznicy, natomiast w fazie A3 widoczny jest zwiększony udział broni drzewcowej, a także zaczynają pojawiać się miecze jednosieczne, nadal jednak przy dużej roli miecza obosiecznego¹⁷. Inny obraz rysuje się wśród grup wojowników kultury oksywskiej, gdzie z kolei od początkowych faz duże znaczenie miała broń drzewcowa, a od fazy A2 zaczyna pojawiać się przeworski (celtycki) wzorzec opierający się na mieczach obosiecznych¹⁸.

Wytwarzanie mieczy w MOPR w przeciwieństwie do okresów wcześniejszych odznaczać się miało większą dynamiką oraz różnorodnością form, które silnie nawiązywały do okazów ze świata celtyckiego, gdzie miecze obosieczne

---

¹⁵P. Łuczkiwicz, op. cit., s. 231, tam dalsza literatura.

¹⁶A.P. Fitzpatrick, *Ethnicity and Exchange: Germans, Celts and Romans in the Late Iron Age*, [w:] Ch. Scarre, F. Healy, *Trade and Exchange in Prehistoric Europe*, Oxford 1993, s. 240.

¹⁷P. Łuczkiwicz, op. cit., s. 235.

¹⁸Ibidem, s. 239.

funkcjonowały jako broń podstawowa, przeznaczona do walki bezpośredniej¹⁹. Pojawienie się mieczy o proveniencji lateńskiej na terenie szeroko rozumianej części północnoeuropejskiego Barbaricum odzwierciedla w pewnym sensie sferę kontaktów między Celtami a Germanami, a także wpływ, jaki miała kultura lateńska na ludność zamieszkującą środkową i północną część Europy. Uważa się, że część przedmiotów produkowana była w wyspecjalizowanych warsztatach celtyckich, tak jak wspomniany wyżej miecz z Inowrocławia, a następnie docierała w strefę plemion germańskich na zasadzie wymiany czy też z powodu innych czynników niepodlegających procesom latenizacji. Takimi czynnikami mogły być wyprawy grabieżcze lub służba Germanów w wojskach celtyckich²⁰.

Analiza stylistyczna wykazuje, iż omawiany miecz raczej nie pochodził z warsztatów celtyckich. Nie zaobserwowano bowiem żadnych elementów znaków płatnerskich jak w przypadku miecza odkrytego w Inowrocławiu. Bardzo prawdopodobne, że wykonany on został w warsztacie miejscowym, a jego forma miała być typowym naśladownictwem mieczy celtyckich. Być może dokładniejsze informacje na ten temat przyniosłyby analizy metalograficzne surowca, z którego został wykonany oraz specjalistyczne badania związane z technologią produkcji.

Problematyka badań nad militariami z MOPR na ziemiach polskich jest zróżnicowana, co znajduje odzwierciedlenie w badaniach naukowych. Miecz z okolic Bydgoszczy uzupełnia grupę znalezisk tego typu broni siecznej w rzeźbowym okresie starożytności.

Podsumowując, występowanie mieczy o proveniencji lateńskiej na naszych ziemiach w ostatnich wiekach p.n.e. należałoby wiązać z dość silnym oddziaływaniem rozwijającej się w Europie kultury lateńskiej na kształtujące się społeczności związane z kulturą przeworską oraz kulturą oksywską, co sygnalizowałem już niejednokrotnie. Owe wpływy nie ograniczały się jedynie do grupy militariów, ale widoczne są również w innych dziedzinach życia codziennego ówczesnych mieszkańców tej części Niżu Środkowoeuropejskiego.

---

¹⁹J. Kostrzewski, *Wielkopolska w pradziejach*, Warszawa–Wrocław 1955, s. 197, 199; W. Chmielewski, K. Jażdżewski, J. Kostrzewski, op. cit., s. 247, P. Łuczkiwicz, op. cit., s. 252.

²⁰A.P. Fitzpatrick, op. cit., s. 241.

Łukasz Kaczmarek

**DOUBLE-EDGED SWORD FROM THE ENVIRONS OF BYDGOSZCZ.
A SHORT CONTRIBUTION TO THE STUDIES OF WEAPONRY
IN THE PRE-ROMAN PERIOD**

Summary

The analysed sword, discovered in one of the lakes in the environs of Bydgoszcz, found now in the collection of MPPP in Gniezno, is associated with the earlier pre-Roman period. It may be classified as type II two-edged sword from the aforesaid period, after typology suggested by P. Łuczkiwicz. His chronology, following typological analysis and analogous finds in the areas of the Oksywie and the Przeworsk culture should be estimated as phase A2–A3. The most proximate analogy comes from the area of Cuiavia, where, in similar conditions, a sword was discovered in Inowrocław Mątwy (recovered from the Noteć river). A singular feature of the sword is the armourer's mark which permits to ascribe it to a Celtic workshop. The sword from Bydgoszcz was probably made in a local workshop, in imitation of the Celtic swords. The occurrence of two-edged swords on the areas inhabited by Celts has a mass character, which is probably why swords of this type in the lands of Poland need to be associated with their temporary presence in Silesia and in Małopolska, or with the strong influence of the Latenian culture streaming from the south of Europe. A double-edged was a basic weapon, and of huge significance, which corresponded with the Celtic model of armament. Its co-occurrence with a weapon of a different kind reflected various groups of warriors, perhaps it existed not only as a weapon but also as a manifestation of a certain social status. The analysed sword supplements the group of finds of the type for earlier pre-Roman period, and may attest to a contact of societies inhabiting the basin of the Oder and the Vistula with Celts, also with regard to other areas of life.